

ИСТОРИЧЕСКАТА ДРАМА И СЪВРЕМЕННОСТТА“ от ПЕТЪР ФИЛЧЕВ. С., БП, 1977. 173 с.

Петър Филчев си поставя за задача да проследи по-важните процеси и явления в жанра на историческата ни драма от нейното зараждане до наши дни. Неговата задача е колкото сложна, толкова и благодатна, защото наличието на национални традиции в областта на историческата ни драматургия е създавало винаги борба на мнения в оценките, раздвижвало е полемичната страст на различните поколения в техния поглед както към наследството, така и към завоеванията на съвременността. Връщането към миналото във всички времена и във всеки жанр е своеобразна равнотеж и преоценка на националните ценности, мерило за народно самочувствие, израз на възможностите за философско-художествено обобщение. Книгата на Петър Филчев освен познавателния материал, който съдържа в кондензиран вид, дава възможност за съвременна преоценка на познати факти и за полезна полемичност.

Наблюденията на Петър Филчев в областта на възрожденската историческа драматургия съдържат сериозен съвременен подтекст и създават звената и бъдещите връзки, които ще му дадат основания за по-сериозни обобщения в следващите глави от книгата. Отчитайки пионерската роля на Войниковите драми, Филчев се стреми да проникне в самото „историческо мислене“ на Добри Войников, в националнопатриотичните подтипи на неговия неуморен паисиевски ентузиазъм. Подчертават се специално силно демократичните убеждения на Войников, който в своите исторически драми не се съобразява с авторитета на монархическия институт. При обрисовката на царете например в „Райна княгиня“ и „Велислава“ Войников не е заслепен от техния „знатен род“, а подхожда критично към слабостите им при изпълнението на тяхната историческа мисия. Тази мисъл на Филчев търпи различни превъплъщения в изложението на материала и добива своя завършек в последната глава, която има за мото мисълта на Енгелс: „Няма лекарство против глупостта на царете.“ Предпочитанията на автора на книгата са насочени към философската историческа драма, в която народните маси

и техните вековни въждания са изведени на пръв план за сметка на историческите личности от знатен произход, към които П. Филчев препоръчва по-малко романтично, а повече реалистично-иронично виждане и осветление.

Интересна е и интерпретацията на драмата „Иванко“ от В. Друмев, където се откриват и изнасят на преден план няколко важни проблема, които имат значение за бъдещото развитие на историческия жанр.

Темата за ролята на народа наистина тук е реализирана последователно и на преден план. Освен това любовната тема е придобила вече по-усложнен характер в образа на Мария. Подходът на Филчев към националните ценности от миналото в областта на историческия жанр е диференциран. Дори без да сме съгласни с всички изводи, не можем да не отчетем добросъвестността и професионалната осведоменост, с които той подхожда към художествените явления. Леката полемика с проф. Ст. Каракостов (вж. с. 34) е въведена не за отричане принос на Каракостов в областта на възрожденската драма и театър, а за постигане на по-голяма разчлененост на проблематиката около оценката и анализа на Друмевия „Иванко“. П. Филчев смята, че ролята на народните маси в пиесата на Друмев е представена в доста обобщен план. Тук, струва ни се, изискванията на автора към възрожденския драматург са малко преувеличени, защото на него (Друмев) му е липсвал този исторически опит, който притежават съвременните негови почитатели... П. Филчев неволно изолира възрожденските драматурзи от естествената им историческа среда и предявява към тях прекалено модерни изисквания.

При разглеждане на Вазовата историческа драматургия П. Филчев се спира доста конкретно на възгледите на патриарха на нашата литература за т. нар. „историческа правда“, а също и за „социалната мисия на поета“ при написването на историческите драми. Вазов се явява продължител на Войниковата и Друмевата традиция, само че от висотата на своето историческо време. Един нюансиран анализ на Вазовото историческо наследство е особено полезен днес, той предразполага към по-нова и различна трактовка на „Ивайло“ и „Престолът“, към внасяне на съвременни идеи в разработените от драматурга образи и ситуации. Аналогията обаче на Ивайло

с Жана д'Арк е колкото интересна и уместна, толкова и винаги рискована, защото посоката на развитието на тези две исторически личности е противоположна, а също така и връзката им с революционните народни стихии се движи по обратен път.

Ядро на „Историческа драма и съвременност“ е безспорно третата част, в която са разгледани постиженията и тенденциите на съвременния исторически жанр. Цялото наследство в областта на историческата драма е разработено с оглед на по-целенасочено осветление на съвременните явления. Познанието на фактите не само от нашата, но и от световната историческа драматургия, както и теоретичната подготовка е подтикнало автора в тази най-съществена част към опит за изграждане поетиката на историческия жанр, макар и в доста общ аспект. В книгата съществува една дискуссионност, която е напълно естествена, защото някои от разгледаните пиеси са още сравнително нови, не са критически „отлежали“ и около тях все още витаят противоречиви мнения и оценки. И тъкмо в този непрекинат все още процес, сред многото нови съвременни пиеси П. Филчев трябва да сумее да улови кълновете, които ще имат бъдеще. Необходимо е да отбележим, че в повечето случаи той наистина успява да се доближи до верните тенденции в развитието на съвременния исторически жанр, да очертае пътищата за бъдещото обогатяване на този твърде деликатен клон в областта на драмата.

П. Филчев с основание отбелязва заслугата на К. Зидаров за повдигане на художественото ниво на историческия жанр и за повишаване на общата зрискателност към него. Пиесите „Иван Шишман“, „Калоян“ и особено „Кайн и Магесникът“ наистина поставят някои въпроси, които засягат следващото развитие на историческата драма. По този начин в книгата на Филчев личат процесите и вибрацията на пластове в този още млад жанр в драмата. Авторът се е опитал да направи вътрешен разрез на явленията, като проблемното разглеждане надделява над хронологията.

Филчев не крие предразположението си към стилистиката на интелектуално-философската драма, която в областта на историческия жанр има богати възможности на приложение. Добре е защитил авторът своята теза при разглеждане на пиесата „Старчето и стрелата“. Филчев внимателно полемизира с някои остарели критически схващания за този интересна историческа пиеса, изказва мисли за правото и ограниченията на автора на исторически драми да подбира факти, да дава свой завършек и своя трактовка на някои исторически събития, което, без да се разминава напълно с историческата истина, има своя съвременна художествена логика. Интересно е също, че Филчев не изключва възможността и за бъдещи спорове около пиесата „Старчето и стрелата“, но подчер-

тава ясно някои нейни откривателски идеи и стилови черти.

Границите между „новото“ и „старото“ са понякога почти неуловими, затова винаги трябва да бъдем много внимателни в преценките. Отношението на П. Филчев към новите явления в историческия жанр е доста демократично, той ги приветства и това е добре. Но воюването против всякакъв вид „традиционност“ би могло да го отведе и до някои крайности, какъвто е случаят с пълното отричане на историческите пиеси на младия автор Радко Радков. Тук се сблъскваме с естествена нетърпимост към явление, което е напълно в разрез с утвърдените предпочитания на автора на книгата, който храни симпатия към модерната философска историческа драма от типа на Брехтовите пиеси. Правото на предпочитания и на собствени концепции заслужава пълно уважение и подкрепа и все пак една крайност би довела понякога до еднотипност в схващанията. За щастие, като изключим това увлечение на автора на „Историческа драма и съвременност“, в повечето случаи той е проявил критическа търпимост. Книгата на П. Филчев дава възможности да се замислим върху проблемите на традицията, а също и върху новите моменти, които съвременността неизбежно внася при интерпретацията на историята в драмата.

Последната глава от книгата на П. Филчев съдържа нещо като обобщение на вече казаното от него, само че материалът на нашата съвременна историческа драматургия се просектира върху постиженията и слабостите на историческата драма от световен мащаб. Обобщаващо-проблемният похват на Филчев е по-добре подчертан, предпочитанията му се разкриват директно. На автора му допада „антитрадиционализъмът“ на Брехт и не без основание смята, че естетиката на Брехт ще продължава да влияе върху търсенията на много автори, което не бива да бъде само сяло подражателство. В обобщителната глава П. Филчев повдига много актуални проблеми за развитието на историческия жанр в драмата. Тези възгледи заслужават внимание, те се докосват до проблеми, които вълнуват и критиците, и авторите на драми, и са съобразени с някои последни дискусии по тези въпроси. Когато Филчев излага своите схващания, той ги защитава аргументирано, без да изключва полемики и да ги абсолютизира. Ето защо навярно не бива да ни учудва фактът, че той е пропуснал да спомене дори за нашумялата напоследък документална историческа драма. Такива и други пропуски говорят още веднъж за трайните предпочитания на автора към интелектуално-философската историческа драма. От друга страна, те са доказателство и за трудностите както за изчерпването, така и за до-разрешаването докрай на някои нови дилеми, които неизбежно се раждат в последно време заедно с настъпилото оживление в

специфично трудния исторически драматургичен жанр.

Книгата на П. Филчев „Историческата драма и съвременността“ повдига на професионално равнище проблемите за традицията и новаторството в историческата драма. В ново, съвременно осветление са разгледани редица творби не само от нашето наследство, но и от социалистическата ни драматургия. Авторът е проследил главните процеси и е извел на преден план най-новите тенденции в областта на историческия жанр, пред който всяка съвременност поставя своите изисквания.

Ваня Бояджиева

ТОМАС МАН. ЛИТЕРАТУРНА ЕСЕИСТИКА.
С., „Наука и изкуство“, т. I, 1975, т. II, 1976

Възприемането и въздействието на произведенията на един автор в чужда страна е сложен процес, който обхваща различни аспекти и който може да се разглежда от различни изходни позиции. Тази сложност е резултат, от една страна, на многообразието на активния културен обмен на нашата епоха, а, от друга — на различните страни на рецепцията на един автор. Тук спадат както преводите на литературни произведения и тяхното интерпретиране от страна на литературната критика в съответната страна, така и личните контакти на представители на тази страна с автора и обратно. Не на последно място трябва да се спомене и научноизследователската работа по отношение творчеството на автора и проблеми в негови произведения. ¹

До преди няколко години не можеше да се говори, че Томас Ман се ползува с особена популярност в България. Специалистите работеха над различни проблеми на неговото творчество, но фактът, че бяха преведени някои от най-големите му произведения, както и няколко новели, не даваше повод да се мисли, че този писател от световен мащаб е представен в достатъчна степен на българския читател, макар че наближаваше стогодишнината от рождението му. Чувствуваше се липсата на онази част от творчеството на великия писател, която с езика на друг жанр разкрива зародиша и дълбочината на цялостното му творчество — есета, мисли, разговори, дневници. Липсваше това, което при Гьоте съдържат „Разговори с Екerman“ или „Писмата“ при Ван Гог. Тази пролука в литературния и философския портрет на Томас Ман беше запълнена с превода и издаването на два тома литературна есеис-

тика на писателя. Но това доведено вече почти до пълнота (все още не е преведен на български един от шедьоврите на Томас Ман — тетралогията „Йосиф и неговите братя“) опознаване на представителя на световната литература от страна на българската читателска публика има своята своеобразна история.

При рецепцията на Т. Ман в България се установяват два различни периода, точната граница между които трудно може да се определи. Като такава бихме посочили времето около 1956 г. Два периода се намират в тясна връзка помежду си и трябва да се разглеждат като две части на едно цяло. Най-важните различия между тях се състоят в следното. Първият период, през който българският читател за пръв път се запознава с Т. Ман, може да се означава като „подготвителен период“. През това време се превеждат предимно разкази, новели или откъси от по-големи произведения, макар че писателят е написал вече някои от гениалните си произведения. Този период обхваща близо 40 години. Излязлата през 1956 г. на български език книга „Буденброкови“ трябва да се разглежда като край на първия период и постепенен преход към втория период, който продължава и понастоящем. През него българският читател се запозна с повечето значителни произведения на писателя, а литературоведите, германистите и философите в България му посветиха задълбочени изследвания.

През първия период до българския читател достигат новелите „Луизка“ (1914), „Тристан“, „Разочарование“, „Тонио Крюгер“ (1930), разказите „Знаменитото дете“ (1931), „Тежък час“ (1933) и др. През този период самият писател изминава сложно развитие — той преодолява някои грешки в мировгледа си, достига до правилни обществени позиции и взема отношение спрямо конкретни събития и световни проблеми, в това число и срещу надигащия се фашизъм.

Вторият, основен период от рецепцията на Т. Ман в България е в същност още недовършен етап, отворен за по-нататъшно проникване в света на писателя-философ. „Избрани новели“ (1964), „Доктор Фаустус“ (1967) и „Вълшебната планина“ (1972) са само няколко брънки от процеса на възприемане на Т. Ман от българския читател.

Скоро след първите преводи Т. Ман беше открит и от българската литературна критика. Нейн обект станаха цялостното творчество на автора, по-големите му произведения и развитието му като творец. По този начин и българската литературна критика се включи в процеса на запознаване на българската общественост с творчеството и личността на Т. Ман. В някои статии се третираха още неизлезли на български произведения (Кирил Карабашев. Вълшебната планина, Изток, 1927) или се анализираше отношението на Т. Ман към демокрацията (Увалиев. То-

¹ Настоящата статия съдържа елементи от изнесения от автора доклад на конференцията по случай 100-годишнината от рождението на Т. Ман във Ваймар, ГДР, през май 1975 г.